

ВІДГУК

на дисертацію Прими Вікторії Володимирівни
«Гостинність в європейському культурному просторі:
історія, теорія і сучасні практики»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за
спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Процеси, що відбуваються на сучасному етапі історичного розвитку України визначаються інтенсивним руйнуванням старих основ соціокультурного життя та активним пошуком форм, адекватних новим реаліям, що потребує від науковців всебічного осмислення і ґрунтовних досліджень, уточнення деяких положень, на яких базуються дослідження політичного та соціально-економічного життя, а вже на підґрунті такого уточнення значно чіткішим виявляється розуміння явищ соціокультурного порядку. Одним з таких питань, що вимагає концептуалізації, є питання гостинності взагалі, та індустрії гостинності зокрема. Дисертація Прими Вікторії Володимирівни «Гостинність в європейському культурному просторі: історія, теорія і сучасні практики» спрямована по-перше, на розкриття специфіки гостинності як соціокультурного явища у контексті становлення європейської цивілізації, і, по друге, - узагальнення досвіду становлення та дослідження гостинності як специфічного виду соціокультурної діяльності з позицій теоретичних надбань кінця ХХ – початку ХХІ ст. вітчизняної та зарубіжної гуманістики.

Актуальність дисертаційного дослідження В. В. Прими обумовлена, насамперед, соціальною значущістю гостинності як моральної категорії, що існувала з давніх часів у всіх культурах (практика дарообміну, зокрема потлача), яка набуває особливого значення в сучасних умовах – на порозі формаційної кризи, спричиненої, зокрема призупиненням процесів європейської інтеграції, збільшенням територій, де відбуваються військові конфлікти, а відтак – неконтрольованим потоком біженців. Як слушно відмічає авторка, наслідком цих процесів є порушення системи взаємодії

багатокультурних спільнот, що формуючись упродовж певного історичного часу, встановили традиції та форми оптимальної гостинної взаємодії в результаті міжкультурного діалогу.

На перший погляд, дисертантка обирає традиційний для такого дослідження спосіб розкриття теми та обґрунтування свого бачення проблемних ситуацій, які виникають. Однак усталена логіка еволюції гостинності у контексті становлення європейської цивілізації збагачується суттєвим чинником: розглядаючи гостинність як явище в історичній ретроспективі, дисертантка виокремлює соціокультурні детермінанти її трансформації на європейських теренах, цілком слушно, пов'язуючи їх з модернізаційними процесами, по суті, «відслідковуючи» трансформацію гостинності в *індустрію гостинності*.

Вельми цікавою і переконливо вирішеною представляється задача виявлення ролі гостинності у приватному і публічному просторі індустріального міста.

Дисертація має чітку побудову. Спочатку, як це зазвичай буває, розглядаються найбільш загальні питання дослідження, зокрема історіографія проблеми. Принципово важливо, що автор зосереджує увагу на понятійно-категоріальному апараті (Розділ 1), акцентуючи увагу на багатозначності смислового наповнення поняття «гостинність» та дотичних понять (*hostes*, *hostis*), а також крізь призму дихотомії «гість - ворог», протиставлення «чужий - інший», що значною мірою сприяє науковому осмисленню сутності гостинності як соціально-культурного явища. У той же час механізм включення людини в світ культури на операційному рівні зумовлює необхідність чіткого і однозначного розкриття вихідного категоріально-понятійного апарату, який дозволяє говорити на «одній мові», бачити в прийнятих поняттях цілком певний смисл. Саме з цієї точки зору розкриваються поняття «індустрія гостинності», «гостинні практики».

Другий розділ висвітлює «Гостинність у світі греко-римської античності та в добу Середньовіччя». Тут перед читачем відкривається яскрава панорама європейської традиції (точніше, європейських традицій) гостинності на тлі

повсякдення елліністичного полісу, Пунічних воєн, монастирського життя, часів створення каролінгської імперії та Хрестових походів. Трохи бентежить в даному контексті те, що все це періоди загарбницьких воєн і говорити про «отримання римськими магістратами зовнішньої клієнтели як однієї з форм гостинності» (стор. 61 дис.), де «клієнтела» - це форма соціальної залежності... (з таким само успіхом гостинністю можна було б назвати дари князів ханові під час монголо-татарської навали), або про гостинність Карла Великого, який завоював всю Європу, та хрестоносців у якості гостей на землях, на які вони вторглися, - напевно все ж потрібно з певними уточненнями, наголошуючи на тому, що тут мається на увазі гостинність не як особливий вид привітності, хлібосолюство під час приймання гостей (адже ці гості все ж були завойовниками), а як певна послуга, те, що з часом перетвориться на «індустрію». У цілому ж не можна не підтримати прагнення дисертантки заглибитись у світ часів становлення феномену гостинності, тим більше, що авторка «з головою» занурюється у історичний аспект означеної проблеми.

Наступні два розділи – «Трансформація гостинності в контексті становлення модерного суспільства: від надання послуг до гостинної індустрії» та «Гостинні практики в “світі мобільностей”» дисертантка проявила найкращі якості культуролога-практика: теоретичну освіченість, вміння узагальнювати отриману теоретичну інформацію та практичні знання, і при цьому не втрачати ключового стрижня. У даному випадку навіть можна говорити про «анатомічний» підхід щодо розгляду трансформації гостинності, зокрема це стосується аналізу функціонування кафе, кафе-шантанів тощо, де збиралася богема, для того, щоб спілкуватись і творити в атмосфері «творчих енергій...», де, зокрема «народжувалося» і отримувало можливість подальшого існування те нове мистецтво, яке незабаром назвуть елітарним.

Слушним також видається й згадування фланерства, стійкого атрибута життя дендістської молоді та паризької літературної еліти. Альфред де Мюссе, Теофіль Готье, Шарль Бодлер, Барбе д'Оревільї, Стендаль, Оноре де Бальзак прославилися не тільки як письменники, а й як завзяті денді. Більшість видатних людей того часу були великими фланерами й, безперечно,

завсідниками кафе. Автор слушно зазначає, що саме на цей же час припадає розвиток інфраструктури гостинності, перетворення її на високодохідну галузь європейської економіки. «Достаток, комфорт, добробут і отримання задоволення <...> стають не тільки буржуазною цінністю, але і загальним прагненням європейців в ХІХ ст. В результаті чого формується і розвивається європейська модель комфорту в основі якої прагматизм і утилітаризм, практичність і раціональність, мобільність і функціональність, що характеризують індустріальне суспільство» (стор. 124 дис.), в якому розвиток індустрії гостинності відбувається у двох напрямках – системі готельно-ресторанних комплексів та системі «харчування» - кафе, ресторани, бістро, кабаре.

Не менш суттєвим уявляється й аналіз автором розвитку гастрономічного та індустріального туризму, місце «-фудів» в житті європейців.

Певним внеском в подальший розвиток культурології можна вважати дослідження дисертанта щодо чинників, які визначають трансформацію гостинності особливого виду привітності, турботи про гостей, до гостинності як послуги і, з рештою, - індустрії гостинності. Зрозуміло, що такі розвідки набувають особливої ваги для осмислення сучасного стану індустрії гостинності, зокрема в Україні.

Необхідно також позитивно відзначити рівень дослідницької культури здобувача, самостійність суджень, ґрунтовність аргументацій тих положень, які пропонуються для захисту.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В. В. Прими, все ж зверну увагу на певні моменти, які, на мою думку, потребують пояснення чи уточнення.

1. Так, дисертанту повною мірою не вдалось уникнути типової для молодих дослідників помилки, коли захоплення обраною темою подумки розповсюджується на весь науковий загал. Звідси під час викладу матеріалу автор не завжди акцентує увагу на важливому для наукової роботи моменті – на тому для чого це робиться, яка саме теза, концепт, обґрунтовується тим чи

іншим чином. Це, у свою чергу, дещо ускладнює сприйняття загальної концепції роботи.

2. Бажано було б в роботі чіткіше «розвести» поняття «гостинність» та «індустрія гостинності», давши, по-перше узагальнені (авторські) їх визначення, а, по-друге, розмежовуючи їх під час викладу матеріалу, адже, наприклад, традиція «кормління», започаткована Карлом Великим задля «актуалізації свого емоційного зв'язку з населенням, особливо під час коронаційних торжеств» (стор. 75 дис.) (це щось на кшталт роздавання гречки перед виборами в наших реаліях) та хлібосолюство – це різні речі, на чому в роботі, на жаль, не наголошується.

3. Також в роботі не достатня увага приділена невід'ємній складовій гостинності – діалогу (міжособовому, міжкультурному).

4. Розглядаючи гостинність в добу Середньовіччя, В. В. Прима згадує полеміку між відомим філософом-постмодерністом Жаком Дерріда та теологом Жан-Люком Маріоном, зауважуючи, що «християнська гостинність, її глибинна сутність пов'язується з прагненням заслужити порятунок і вічне блаженство та через надання благодійності виявляє себе в ранньому християнстві як безумовний, невідплатний дар» і що «таке розуміння гостинності актуалізується в останній чверті ХХ ст. в постмодерністській філософії в працях західних теологів. Про що свідчить дискусія Ж. Дерідда з відомим християнським теологом Маріоном» (стор. 71 дис.).

Як Дерріда, так і Ж.-Л. Маріон, кожен по-своєму, обґрунтовують необхідність «дару» (гостинності), який не включений в економічний цикл, адже саме такий дар дає людині і культурі можливість не загинути навіть незважаючи на згубне для культури панування обмінних відносин, розрахунку та калькуляцій. На мій погляд, більш розгорнуте розкриття суті цієї дискусії та її аналіз значно збагатило б дисертаційне дослідження, з точки зору розуміння гостинності як чинника задоволення духовних потреб. Саме цього аспекту в роботі не вистачає, на тлі превалювання – гастрономічного, яким, як відомо, людське життя не обмежується, адже, як відомо, «не хлібом єдиним...».

